

ВІДСТОЮВАННЯ ПРАВ РУСЬКОЇ (УКРАЇНСЬКОЇ) МОВИ ЯК УРЯДОВОЇ НА ВСЕНАРОДНИХ ВІЧАХ І ЗІБРАННЯХ НА ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ПІД ЧАС АВСТРО-УГОРСЬКОЇ МОНАРХІЇ

Східна Галичина увійшла до складу Австрійської держави у 1772 році як окрема територіальна одиниця. Центральний уряд у Відні визнавав галицьких українців за самостійну народність, а також гарантував їм право розвивати й плекати свою рідну мову, однак на заваді стояли місцеві уряди, до складу яких входили поляки або ополячені українці. Поляки вважали, що Східна Галичина — це їхня споконвічна територія і намагалися зробити все, щоб ополячити місцеве населення. Наслідком таких дій був прийнятий у 1867 році закон про мову навчання в народних і середніх школах, відповідно до якого мовою навчання в цих закладах стала польська мова. У 1869 році рішенням цесаря у Галичині була в усіх урядах запроваджена польська мова як урядова. Право плекати та розвивати свою рідну мову гарантувала галицьким українцям Конституція, прийнята 21 грудня 1867 року. Однак чиновники Східної Галичини не звертали жодної уваги на Конституцію.

Це викликало спротив українського населення в Східній Галичині, що намагалося відстоювати права своєї мови на зібраннях та вічах.

Ключові слова: руська (українська) мова, польська мова, урядова мова, віча, зібрання.

Sokil B. M. Protection of the Rights of the Ruska (Ukrainian) Language as the Governmental National Meetings and Assemblies in the East Halychyna Region during the Austrian-Hungarian Monarchy. *Eastern Halychyna became part of the Austrian state in 1772 as a separate territorial unit. Accordingly, the central government in Vienna declared Halychyna Ukrainians as an independent nation, and also guaranteed them the right to develop their native language. However, Halychyna Ukrainians could not use this right as local governments consisted of Poles or Polish Ukrainians did not want to help them. The Poles believed that Eastern Halychyna was their original territory and tried to do everything to make the local population Polish. Realizing that it is only possible to achieve their goal when people stop talking their native Ukrainian language, the Poles tried to do their utmost in order to eliminate the Ukrainian language from the public life of the local population. The result of such actions was the adoption in 1867 of a law on the language of education in public and secondary schools, according to which the Polish language became the language of education in these institutions. In 1869, the decision of the emperor in Halychyna was the introduction of the Polish language as a government in all the governments. Referring to those documents, local officials issued instructions that legitimized the Polish language as a government one in all spheres of public life in the Eastern Halychyna.*

It is true that the central government tried to partly regulate the language issue by issuing a decree on the survival of the Ukrainian language. In the end, the right to nurture and develop their native language was guaranteed to Halychyna Ukrainians by the Constitution adopted on December 21, 1867. However, officials in Eastern Halychyna paid no attention either to those orders or to the Constitution.

This caused resistance from the Ukrainian population in Eastern Halychyna. In addition to the numerous appeals of some Ukrainian intellectuals, the local people tried to protect the rights of their language at assemblies and meetings.

Key words: Ruska (Ukrainian) language, Polish language, official language, assembly, meetings.

Велелюдні віча, які відбувалися у Львові протягом другої половини 19 століття, розглядали не тільки питання економічного та політичного становища місцевого населення. Галицьких українців хвилювало й розв'язання

мовного питання, оскільки вони добре розуміли, що мова – запорука їхнього подальшого поступу.

Мета статті – показати намагання галицьких українців відстояти на всенародних вічах та зібраннях права рідної мови бути урядовою на теренах Східної Галичини.

Завдання статті – проаналізувати спроби галицького населення відстояти права української мови як урядової. Галицькі українці висували такі вимоги до центрального уряду:

а) визнати українську народність як самостійну та відмінну від польської;

б) звернути увагу місцевих урядників на обов'язкове виконання вимог австрійської Конституції та чинних міністерських розпоряджень, у яких виразно зазначено права української мови;

в) у місцевих урядах повинні працювати лише такі чиновники, які володіють українською мовою;

г) українська мова повинна бути урядовою в усіх урядах Східної Галичини.

У наш час не бракує досліджень з історії української мови. Науково цінними є праці багатьох як українських, так і закордонних учених, у яких висвітлено різноманітні аспекти, зокрема М. Лисюка, М. Мозера, Н. Ткач, Г. Мацюк, В. Грещука та багатьох інших. Однак досі немає жодного монографічного дослідження про офіційно-діловий стиль української мови.

Відомості про відстоювання прав української мови в шкільництві на зібраннях та вічах галицьких українців подаємо вперше.

Середина 19 століття викликала серед народностей австрійської держави велике духовне піднесення. Кожна народність, у тому числі й руська, вважали своїм обов'язком робити все для відродження своїх національних почуттів, відстоювання прав, гарантованих основними австрійськими законами.

Уже за кілька місяців після звільнення народу від панщини задумалися тодішні галицькі патріоти над народними проблемами краю. 7 (17) червня 1848 року з типографії Поремби вийшов німецькою мовою листок, у якому були описані потреби руського народу. З того листка можна детально дізнатися про історію нашого краю, долю руського народу до 1848 року.

Окрім політичних питань (поділу Галичини на дві окремі національні території), проблеми руської мови, було порушено й питання функціонування руської мови як урядової на теренах східної Галичини.

У розділі «Народність» того листка були такі вимоги:

1) *русинамъ должна быти народность ихъ признана въ наибширнѣйшомъ смыслѣ;*

2) *лише краевыи уроженцы могутъ быти въ будущности чиновниками;*

3) *каждого, который русской народности враждебный есть, не можно поставляти чиновникомъ или священникомъ;*

4) *отличнии русскіи мужи должны (что до теперь не бывало) при обсаженіи найвысшихъ урядовъ тѣмъ больше быти увзгляднены, ибо русская народность не есть незначительная;*

5) *русскій языкъ долженъ въ 5-ти лѣтахъ быти куріяльнымъ вмѣсто нѣмецкого* [1, с. 1].

Таким чином питання української мови як урядової знову стало актуальним після так званої «весни народів». Незважаючи на домагання галицьких українців запровадити в усіх урядах і школах українську мову, ситуація щодо цього не була втішною. Східна Галичина, хоч і була визнана центральним урядом Відня як самостійна територіальна одиниця, де проживала окрема українська народність, усе-таки через певні політичні обставини, не була позбавлена впливу місцевих урядників, переважно більшість яких становили поляки або ополячені галицькі українці. Місцеві урядники не залишали думки про відродження Польщі в колишніх її межах (до першого поділу 1772 року) й тому намагалися усунути перешкоду, яка, на їхню думку, стояла на шляху до досягнення цієї мети. Такою перешкодою була мова корінного українського населення. Поляки робили все можливе, щоб обмежити вживання української мови або й зовсім усунути її з місцевих урядових установ. Особливо вони почали проявляти активність у цьому напрямку після заснування Галицького Сейму, у якому їм належала абсолютна більшість. Українські послы в Сеймі не тільки не мали можливості впливати на рішення необхідного для галицьких українців питання, але й поставити будь-яке питання на розгляд сесії.

Наслідком такої діяльності місцевих поляків були:

1. Закон про мову навчання в народних та середніх школах Галичини, прийнятий у 1867 [2, с. 1-2]. Відповідно до того закону у всіх народних і середніх школах запроваджувалася польська мова як викладава.

2. У 1869 році завдяки зусиллям послів Галицького Сейму цісарським розпорядженням запроваджено в цілій Галичині польську мову як урядову. При тому було зауважено, що всі урядники повинні спілкуватися з галицькими українцями українською мовою, але місцеві урядники не звертали на таке застереження жодної уваги [3, с. 1].

Окрім того, на місцевому рівні було прийнято ряд розпоряджень, що суттєво обмежували права української мови як урядової.

Безперечно, що місцеве населення не могло миритися з такими утисками прав рідної мови. Крім численних звернень до центрального уряду у Відні (на місцевих урядників-поляків надії не було жодної), галицькі українці намагалися відстояти права своєї мови й на різноманітних зібраннях та вічах.

Перше всенародне віче галицьких українців зібралося у Львові в 1880 році з ініціативи В. Барвінського з нагоди 100-річчя вступу на трон цісаря Йосифа II. Саме Йосиф II зніс «підданчу» неволю й почав робити «з хлопця чоловіка». На віче зібралося до двох тисяч галицьких українців. Окрім економічних, шкільних питань, розглядали й питання державно-правового становища галичан, а також питання внутрішньої діяльності галицьких українців [4, с. 161].

Відкрив віче І. Добрянський промовою, у якій мотивував резолюцію про державно-правове становище галицьких українців.

Доповідач наголосив, що від початку конституційної ери, коли Монарх закликав усі народи до співпраці, український народ при кожній можливості нагадував про себе й наголошував, що Конституцією йому призначені такі

самі права, як і іншим народностям у державі. Однак такої рівноправності галичани не могли добитися, оскільки на перешкоді став виборчий статут, відповідно до якого Галицький Сейм склався із переважної більшості поляків або й ополчених галичан. У краєвім відділі Сейму немає жодного українця, а в шкільній краєвій Раді їх представляє лише одна особа.

В обох найвищих автономних властях (у Сеймі та краєвому Відділі) урядовою мовою є польська мова. Польською мовою відбувається навчання в обох університетах (у Кракові та Львові), вона є мовою навчання у всіх середніх школах Галичини, за винятком академічної гімназії у Львові. У народних школах навіть таких сіл, де не проживає жодного поляка, українських дітей вчать польської мови, незважаючи на те, що стаття III краєвого закону від 22 червня 1867 року постановляє, що друга краєва мова буде обов'язковим предметом науки лише в тих народних школах, у яких є діти обох національностей.

I. Добрянський наголосив, що галицькі українці не ставлять перед центральним та місцевим урядом надзвичайних вимог. Вони хочуть лише отримати ті права, якими користуються інші народності в державі, оскільки є переконані, що лише з наданням рівних прав усім народам монархія стане сильнішою. Українська народність увійшла до складу Австрії не як провінція Австрії, а як колишнє самостійне руське королівство, тому вона має власні історичні права й повинна домагатися народної рівноправності [5, с. 1-2].

I. Добрянський зачитав резолюцію віча, у якій зазначалося, що після довготривалих невдалих спроб посилити державний устрій Австро-Угорської монархії на основах централізації та гегемонії одного народу над іншим, у центрального уряду знову з'явилися намагання помирити всі австрійські народи на основі рівноправності.

Виходячи із загальних домагань усіх австрійських народів, галицькі українці також заявляють про встановлення гарантованої Конституцією держави рівноправності. Теперішній стан українського народу не відповідає ані засадам справедливості, ані конституційним принципам і потребує докорінних змін.

Український народ, який після довготривалого гніту потребує допомоги для успішного національного розвитку, фактично відданий на поталу ворожих йому елементів, що зупиняють його подальший розвиток. Найжиттєвіші потреби та інтереси українців у Східній Галичині занедбані. Незважаючи на те, що в статті 19 Основного закону держави австрійські народи визнані рівноправними, українці не мають її ані в школі, ані в суді, ані в урядах, ані в публічному житті.

Українці, не маючи можливості здобувати освіту рідною мовою, змушені віддавати своїх дітей до чужих шкіл з польською мовою викладання. Навіть найголовніша підстава для народного розвитку й поступу – народні школи – поступово відступають від свого основного завдання й підпадають під систему колонізації українського народу.

У всіх урядах у Східній Галичині урядовими розпорядженнями запроваджено польську урядову мову. Уряди та суди відповідають на подання

українською мовою по-польськи, у судах розгляд справ відбувається польською мовою, нею видають і вирoki для українського населення.

За такої ситуації не може бути успішним ані розвиток цілого краю, ані розвиток обох народів, оскільки всі вигоди конституційного життя сприяють тільки полякам, яким українці віддані на вічне панування.

Учасники віча висловили переконання, що австрійська держава стане сильною лише тоді, коли забезпечить рівноправність усіх народів.

Щодо українського народу, то в резолюції були такі пункти:

1) *щобы до крайности безотрадный станъ теперѣшный руского народа бувъ якъ найскорше устороненый;*

2) *щобы переведено повне рѣвноуправненьє руского языка и письма въ всѣхъ урядахъ рускои части Галичины;*

3) *щобы рускому народови въ австрійско-угорской монархиі були на дѣлѣ признані и строго обезпечені всѣ права самостойного народа и подані средства потрѣбніи для плеканя и розвою рускои народности и руского языка;*

4) *щобы рускій народъ бувъ обезпеченый противъ переваги (майоризації) чужихъ элементѡвъ и мѡгъ заняти въ радѣ державной , въ соймѣ, въ радахъ повѣтовыхъ и въ цѣлѣмъ автономичнѡмъ житю на своѣй отвѣчнѡй земли якъ и немение въ громадѣ австрійскихъ народѡвъ становище отповѣдне своѣй численности а необходимое для належного заступництва, успѣшноі обороны, плеканя и розвою своєї самостойноі народности и всѣхъ своихъ интересѡвъ [6, с. 1].*

Учасники віча схвалили виступ І. Добрянського й ухвалили подану ним резолюцію.

Далі виступив посол Ю. Геровський, мотивуючи ще одну резолюцію, у якій йшла мова про внутрішню діяльність галицьких українців. Він зауважив, що галицькі українці самі винні в тому, що не дотримуються їхніх прав у публічному житті, оскільки дуже часто не наслідуються вносити подання до судів чи інших органів рідною мовою [7, с. 2].

Звернувши увагу присутніх на вічі, що запропоновані резолюції свідчать про необхідність проведення урядом як законодавчих, так і адміністративних реформ, які втілять оголошену урядом рівноправність народів і примирять їх. Конституційні держави залежать від усіх народів, які входять до їхнього складу. Відомо, що сильніший народ добивається своїх прав і намагається підкорити слабший. Однак, на думку доповідача, у Галичині склалася дещо відмінна ситуація. Тут не йде мова про фізичну силу. Оскільки в Галичині проживає українців значно більше, аніж представників інших народностей. Тому тут на перше місце виступає моральна сила народу.

Замало бути українцем у себе вдома, варто це декларувати в усіх публічних органах – у суді, уряді та в повсякденному житті. Для таких вчинків галицьким українцям дають основні закони, зокрема стаття 19 Конституції, прийнятої 19 грудня 1867 року.

Відповідно до тої статті кожен галицький українець:

а) не повинен вживати у своїх поданнях до судів чи урядів іншої мови, окрім української;

б) вимагати розгляду справи в судах тільки руською мовою;

в) не приймати урядових листів, резолюцій та вироків, призначених для

галицьких українців іншою мовою, окрім української.

Ю. Геровський визнає, що галицькі українці мають проблеми, вносячи подання чи прохання українською й домагаючись, щоб розгляд справи в суді відбувся українською мовою. Зважаючи на позицію місцевих урядників щодо вживання руської мови, доповідач бачить два шляхи розв'язання цієї проблеми:

а) необхідно звертатися до вищих урядових властей;

б) галицьким українцям необхідно об'єднатися, незважаючи на свої політичні уподобання.

Лише спільними зусиллями можна добитися мети, а тому: «Заявѣмъ торжественно, що кождый допускаєся зрады на своѣмъ народѣ, кто въ житю публичнѣмъ, въ урядѣ и судѣ буде уживати иншого языка, якъ не руского» [8, с. 2-3].

Аналогічні вимоги щодо української мови як урядової галичани висловлювали на вічах та зібраннях, що відбулися в наступні роки, зокрема в 1883 та 1888.

Незважаючи на численні звернення до Австрійського уряду, ані на резолюції багатотисячних віч, мовне питання в Східній Галичині так і не було вирішене. Українська мова завдяки діям місцевого керівництва та частковій підтримці центрального уряду й надалі була усунена із вжитку в школі, суді та місцевих урядів.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Листокъ** изъ 1848 года. *Слово*. 12. (24.) Августа 1870. Ч. 63. С. 1. 2. **Красвѣый** законъ зъ 22. червня 1867 Ч. 13 В. з. кр. о языкѣ выкладомѣмъ въ школахъ народныхъ (людовыхъ) Королѣвствъ Галичины и Володимиріи зъ королѣвствомъ Краковскимъ. *Правда*. 1876. Ч. 123. С. 1-2. 3. **Полонизація** русинів а правительствомъ. *Дѣло*. 27 вересня (9 жовтня) 1886. Ч. 109. С. 1. 4. **Друге** всенародне вѣче руске у Львовѣ. *Батьківщина*. 6. (24.) Липня 1883. Ч. 27. С. 161-162. 5. **Бесѣда** дра Ивана Добрянского выголошена на народнѣмъ вѣчу 18 (30) листопада 1880 при умотивуваню першої резолюції о державно-правовѣмъ становищу Русинѣвъ. *Дѣло*. 29 листопада (11 грудня) 1880. Ч. 92. С. 1-2. 6. **Резолюції** предложені комитетомъ для Юсифнѣского обходу до ухвалы Народного вѣча русинѣвъ дня 18 (30) листопада 1880 І. Державно-правне становище русинів. *Дѣло*. 19 листопада (1 грудня) 1880. Ч. 80. С. 1. 7. **Народне** вѣче Русинѣвъ во Львовѣ дня 18 (30) листопада 1880. *Дѣло*. 26 листопада (8 грудня) 1880. Ч. 91. С. 1. 8. **Бесѣда** Юл. Геровского, выголошена на народнѣмъ вѣчу Русинѣвъ 18 (3) листопада 1880 при умотивуваню четвертой резолюції о внутрѣшней дѣятельности Русинѣвъ. *Дѣло*. 17 (29) грудня 1880. Ч. 97. С. 2-3.

Сокіл Богдан Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського прикладного мовознавства, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська 1, Львів, 79000, Україна.

tel.: +38 067 – 72 – 82 – 519

E-mail Sokil.bogdan@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2839-5273>

Sokil Bohdan Mykolayovych – Ph.D in Philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Applied Linguistics, Ivan Franko Lviv National University, Universytetska Str., 1, Lviv, 79000, Ukraine.